

JURISDIKČNÍ IMUNITA, HISTORICKÉ PERSPEKTIVY

VLADIMÍR BALAŠ

*pověřen vedením Právnické fakulty ZČU v Plzni,
vedoucí katedry mezinárodního práva na této fakultě,
ředitel Ústavu státu a práva Akademie věd České republiky*

Rozvoj mezinárodní spolupráce v hospodářské a vědeckotechnické oblasti vede nevyhnutelně k tomu, že státy vstupují do různých právních vztahů nejen s jinými státy a mezinárodními organizacemi, ale i s různými fyzickými či právními osobami. Mezinárodní hospodářské styky, na které bychom chtěli zvláště zaměřit svou pozornost, se značně rozšířily již v první polovině devatenáctého století. Průmyslová revoluce, která v tomto století započala, otevřela nové možnosti svobodnému podnikání a vyvolala také nové potřeby.

Mezinárodní právo je systémem stojícím vedle práva vnitrostátního. Jeho úloha nespočívá ovšem pouze v regulaci vztahů vznikajících mezi jeho subjekty, značný vliv má i na tvorbu vnitrostátního právního řádu. V mnoha případech má vliv i na ustanovení vnitrostátního práva, která zdánlivě s mezinárodním právem vůbec nesouvisí, a to s ustanoveními upravujícími vztahy občanskoprávní či trestněprávní, tj. na otázky, v nichž stát uplatňuje svou vnitřní pravomoc a která vychází z jednoho z nejzákladnějších principů práva mezinárodního, ze zásady svrchovanosti. Výsledkem takovéto interakce mezinárodního a vnitrostátního práva nejsou jenom zásady personality, teritoriality či universality, podle nichž se stanoví, kdy, resp. za jakých podmínek je dána pravomoc místních soudů. Lze rovněž zkoumat obrácenou část tohoto jevu a my se v tomto článku budeme zabývat těmi případy, v nichž pravomoc nemůže být uplatněna tak, jak by normálně uplatněna býti měla, a to z důvodů zvláštních. Budeme se zabývat jedním ze zvláštních případů vynětí z pravomoci místních soudů – jurisdikční imunitou a zvláště těmi případy, ve kterých existuje výslovné vynětí z obvyklého použití státní moci. Vzhledem k poměrně širokému spektru problémů se zaměříme na jurisdikční imunitu státu a jeho majetku.

Otázka, zda a do jaké míry jsou jednání státu a jeho majetek vyňaty z pravomoci cizích soudů a úřadů je diskutovaná již několika generacemi právníků. I přes zjevný odklon od absolutní imunity k její restriktivní podobě je pohled na rozsah priznávané imunity i dnes stále ještě značně rozdílný.

Existují samozřejmě i různé teoretické přístupy k hodnocení institutu imunity. Obecně se koncepce pravomoci – jurisdikce točí kolem zásady svrchovanosti, rovnosti a nevměšování. Zásadou svrchované rovnosti státu, která je považována za základ imunity, bylo argumentováno jak ve prospěch priznávání nároku na imunitu,

tak i k jejímu odepření. Různé pohledy na jurisdikční imunitu státu jsou bezpochyby podmíněny historicky a sociálně ekonomicky.

Klíčovou otázkou při hodnocení jurisdikční imunity státu je přesné stanovení normativního obsahu tohoto stále ještě obyčejového pravidla obecného mezinárodního práva. Ačkoli jisté prvky sblížení lze pozorovat, není možno zcela jednoznačně normativní obsah určit. Na jedné straně existující tendence k zužování imunity a na straně druhé setrvávání některých států na tradičních pozicích tuto úlohu velmi znesnadňuje.¹⁾

Snaha vyřešit otázku imunity se obrazila i na práci Komise OSN pro mezinárodní právo, která od roku 1978 připravuje návrh Úmluvy o jurisdikční imunitě státu a státního majetku. První fáze práce Komise byla ukončena v roce 1986 a návrh byl předložen vládám členských států k vyjádření. Základem pro dopracování předloženého návrhu se tak má stát mezinárodní opinio juris.²⁾

Předkládaný článek si neklade za cíl rozhodnout, k čemu se má světové společenství přiklonit, je spíše malým příspěvkem do velké diskuse. Nadto příspěvkem pouze historickým, neboť jak teoretické názory na původ imunity, tak i přístupy k jejímu ohraničení a hodnocení návrhu úmluvy zpracované Komisí OSN pro mezinárodní právo, byly otázkami již publikovanými. Zbývá tedy ještě část historická a ač by se slušelo historii sérii statí o imunitě začít, jsem rád, že se na ni vůbec dostalo, byť až ke konci a s drahým zpožděním. Po velmi hezkých člancích J. Žourka³⁾ je to další stať v naší literatuře, která se bude podrobněji zabývat příslušnou materii z historického hlediska, na rozdíl od výše zmíněných článků, s jejichž závěry i přes nespornou bravuru zpracování nemohu souhlasit,⁴⁾ podrobněji v určitých vývojových etapách vývoje institutu imunity. Abych však nepředbíhal, není vyloučeno, že se k návrhu úmluvy ještě jednou vrátím a že několik řádek bude přidáno i k nevyhovující úpravě tohoto institutu v našem vnitrostátním zákonodárství. Rád bych ještě uvedl, že v zahraniční literatuře je této problematice věnována mnohem větší pozornost než u nás. Kromě toho, že žádná z učebnic mezinárodního práva veřejného se bez kapitoly o vynětí z jurisdikce neobejde,⁵⁾ byla materie zpracována v celé řadě monografií⁶⁾ a odborných článků.⁷⁾

¹⁾ Srov. BALAŠ, V.: *Vynětí státu z pravomoci cizích soudů – trendy*, Právník 5/96. Dále jen „BALAŠ, Vynětí státu.“

²⁾ Srov. např. BALAŠ, V., PAUKNEROVÁ, M., *Czechoslovak Approach to the Draft Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property*, Michigan Journal of International Law, Vol. 12, Issue 4, 1991, str. 874-902.

³⁾ Srov. ŽOUREK, J., *Vynětí státu z pravomoci cizích soudů a úřadů*, Studie z mezinárodního práva II, 1956, str. 33 an. nebo ŽOUREK, J., *Some Comments on the Difficulties Encountered in the Juridical Settlement of Disputes Arising from Trade Between Countries with Different Economic and Social Structures*, 86 Journal du droit international, 1959.

⁴⁾ Srv. BALAŠ, *Vynětí státu*.

⁵⁾ Srov. např. SHAW, M. N., *International Law*, Cambridge 1991, 3. vydání 1995 nebo BROWNLIE, I., *Principles of Public International Law*, č. vyd. Oxford 1990 atd.

⁶⁾ Srov. např. SUCHARITKUL, S., *State Immunities and Trading Activities in International Law*, 1959; BADR, G.M., *State Immunity*, 1984 nebo SCHREUER, Ch., *State Immunity: Some Recent Developments*, 1988.

⁷⁾ Otázkám imunity byla např. věnována celá nizozemská ročenka mezinárodního práva 10 Netherlands Yearbook of International Law, 1979; CRAWFORD, *International Law of Foreign Sovereigns: Distinguishing Immune Transactions*, 54 BYIL, 1983; DÉLAUME, *Public Debt and Sovereign Immunity*; The Foreign Sovereign Immunities Act of 1976, 71 AJIL, 1977 a mnoho dalších, na jejichž výčet by rozsah určený tomuto článku jen stěží stačil.

Stručný pohled na historický vývoj institutu imunity nám pomůže posloužit nejen k rozšíření obzorů o zajímavou, mimcmeně mnoha praktickými právníky či nezaujatými čtenáři laickými neprávem opomíjenou oblast práva, v naší právní vědě mnohdy považovanou za nepřilíš důležitou, a proto zcela nepotřebnou část právní historie, může nám však pomoci nalézt správný a realistický přístup k řešení problému, který přitahoval pozornost právníků na celém světě ještě dříve, než byla oblast práva, která se touto problematikou zabývá nyní, nazývána právem mezinárodním. Historický pohled je podle našeho názoru nejen zajímavý, byt' pro ohraničený okruh čtenářů, ale zejména potřebný pro objasnění historických okolností a souvislostí, které daly vzniknout tomuto institutu, institutu, který prošel dlouhou a rozporuplnou cestou, aby se stal součástí i soudobého mezinárodního práva, jakkoli se nezavěšeným může zdát, že stojí poněkud na jeho okraji.

IMUNITA, BARTOLUS A OTCOVÉ MEZINÁRODNÍHO PRÁVA

Sledujeme-li historický vývoj pravidel mezinárodního práva, které se týkají jurisdikční imunity států a jejich majetku, můžeme začít již ve středověku. Základní teze, rovný nad rovným nemá moci, od níž se celý problém začíná odvíjet, bývá některými autory přičítána právu kanonickému,⁸⁾ jiní prohlašují, že pochází ze slavného výroku věhlasného italského právníka, představitele školy postglosátorů, Bartola ze Sassoferrata.⁹⁾

Je sice nanejvýš pravděpodobné, že zmíněnou zásadu právo kanonické znalo již dříve, první dochovaný písemný doklad o ní však pochází skutečně z pera Bartolova a ve své původní podobě zní následovně: „*Non enim una civitas potest facere legem super alteram, quia par in parem non habet imperium*“.¹⁰⁾

V anglické literatuře bývá mimo to uváděno, že doktrína imunity státu byla do značné míry ovlivněna tradiční imunitou místního vládce. V Anglii, jak uvádí S. Sucharitkul, byla tato doktrína přímým pozůstatkem vnitřní ústavní praxe vyjádřené zásadou „Král nemůže být žalován před svými vlastními soudy“ („*The king cannot be sued in his own courts*“).¹¹⁾

Stíhat soudně vlastního vládce bylo nemožné už i s ohledem na skutečnost, že král zosobňoval stát. Soudy, které byly součástí mocenského mechanismu, nemohly dost dobře vykonávat svou pravomoc nad vládcem (suverénem), v jehož jméne jedině mohly jednat. Místní suverén byl navíc na území jím ovládaném vrchním zákonodárcem a vykonavatelem spravedlnosti, přičemž výkon spravedlnosti nebyl v té době věcí povinnosti, ale otázkou milosti a blahovůle vládce.

Neotřesitelnost zásady, že moc svrchovaných vládců je božího původu a že panovník nemůže být postaven před žádný světský soud, která byla hlásána feudální-

⁸⁾ ŽOUREK, J., *Vynětí státu z pravomoci cizích soudů a úřadů*, Studie z mezinárodního práva II. Praha 1956, str. 34.

⁹⁾ VERDROSS, A., *Völkerrecht*, Wien 1955, str. 209. BADR, G. M., *State Immunity, an analytical and prognostic view*, The Hague 1984, str. 89.

¹⁰⁾ BARTOLUS, *Tractatus repressalium* (1354), *Questio 1/3*, par 10.

¹¹⁾ SUCHARITKUL, S., *State Immunities and Trading Activities*, London 1959, str. 4.

mi vládci za účinné pomoci církve, byla vážně narušena koncem 16. století v Anglii.

Případ, který tehdy přitáhl pozornost široké právnické obce, byl spjat s odsouzením a popravou Marie Stuartovny, královny Skotska (1587). Od té doby se v právnických kruzích začíná diskutovat zejména otázka, zda panovník podléhá na cizím území pravomoci panovníka, který nad tímto územím vykonává svrchovanou moc.

Domníváme se, že by mohlo být užitečné připomenout si alespoň ve zkratce některá hlavní data celého případu, zejména argumenty podávané se značným umem jak stoupenci obžalované královny Skotska, tak právníky královny Anglie.

Odsouzení svrchovaného vládce zakládalo nebezpečný precedent i pro samotnou Alžbětu a dlužno připomenout, že sama anglická královna se dlouho zdráhala než souhlasila.

Jak známo, Marie Stuartovna po svém útěku ze Skotska do Anglie v roce 1558 podporovala katolickou opozici proti Alžbětě I. To samozřejmě nemohla Alžběta strpět a dala Marii zatknout a uvěznit.

Následkem zákona, vydaného v roce 1585, který umožňoval trestně stíhat a odsoudit k trestu smrti kohokoliv, kdo si dělal nárok na anglickou korunu nebo kdo usiloval ji královně Alžbětě vyrvat invazí nebo spiknutím proti její osobě, byla Marie Stuartovna po devatenáctiletém věznění předvolána na 5. října 1586 k nejvyššímu soudu. Se zákazem retroaktivity si v Anglii koncem šestnáctého století patrně příliš hlavu nelámali. Nemůžeme ovšem vyloučit, že přijatý zákon mohl být považován za kodifikaci v té době již platného obyčeje. Tohoto postupu se, v případě, že se to hodí, používá hojně i v současném mezinárodním právu, takže, bylo-li to tak, nic nového jsme ještě neobjevili. Vraťme se však znovu k ubohé Marii a jejímu vyšetřování. Komise, která se vyšetřováním případu zabývala, se poprvé sešla 11. října 1586. Následující den dva její členové v doprovodu notáře doručili Marii, skotské královně, Alžbětin dopis. Marie Stuartovna protestovala proti tomu, že se královna Anglie odváží nařídít jí, svrchované vládkyni, aby se dostavila k soudu. Přes námitku, že i ona byla královnou, dostavila se Marie přece jen před komisi, kde jí byla přednesena obžaloba. Obžaloba ji vinila z účasti na spiknutí, které proti státu a koruně zosnoval Babington. Marie opět prohlásila, že jako svobodná vládkyně a jmenovaná královna je podřízena jen bohu. Kromě toho protestovala jménem svým, ale i jménem svého syna, svých nástupců a jménem všech absolutních vládců.

Její zastánci tvrdili, že i v Anglii je obžalovaná podřízena jen mezinárodnímu právu (právu národů), a nikoli místní jurisdikci, a dovolávali se zásady, stanovící, že rovný nad rovným nemá moci (*par in parem non habet potestatem*).

Stoupenci anglické královny naproti tomu zdůrazňovali, že obžalovaná byla sesazena svými vlastními poddanými (Marie Stuartovna musela po konfliktu se stavovskou protestantskou opozicí odstoupit a uvolnit trůn svému synu Jakubovi VI. – v Anglii Jakub I.), že tedy není svrchovanou vládkyní, a i kdyby jí byla, byla by vazalem Alžběty. Dodávali dále, že vládce, který opustí své území, vzdává se své nedotknutelnosti, a že tvrdit opak by znamenalo vytvářet pro něj lepší podmínky než pro legitimního vládce. Prohlašovali, že každý, kdo je obviněn z trestného čí-

nu, by měl být souzen v zemi, v níž jej spáchal (zásada teritoriality, jak je vidět, není rovněž ničím novým), a že Marie Stuartovna není podřízena pouze mezinárodnímu právu, že však jako všichni cizinci musí respektovat právo země, v níž se nachází. Vyslovili dokonce názor, že ve věcech zrady není rozdíl mezi prostými cizinci a cizími panovníky. Král, který projíždí nebo dlí na území jiného krále, se podle jejich tvrzení nikterak neliší od jiné soukromé osoby a jako soukromá osoba může být také odsouzen ze zločinu velezrady.

Některé argumenty by z dnešního pohledu obstály, jiné, a byla by jich asi větší, asi ne. Pomineme-li nejasnost právního statutu skotské královny či exkrálovny, musíme připustit, že každý, kdo požívá vynětí z pravomoce soudů cizích států, je povinen respektovat zákony země, kterou navštíví. Nerespektuje-li je však, nelze jej zpravidla potrestat před soudem země, v níž se přestupku nebo trestného činu dopustil. Obtížné by bylo konstruovat i to, že se cizinec může u nás dopustit velezrady vůči našemu státu, tedy vůči jinému státu než tomu, jehož je příslušníkem.

Vraťme se tedy zpět. Výsledek soudního dramatu je znám. Členové komise pokračovali ve vyšetřování ve Westminsteru za nepřítomnosti obžalované a 25. října vynesli rozsudek smrti. O několik dnů později potvrdil rozsudek parlament a 18. února 1587 byla Marie Stuartovna na zámku ve Fotheringay sřata. Parlamentní systém měl vskutku určité nepopiratelné výhody už tenkrát a pečlivé zaznamenání námi traktovaného případu umožňuje i s odstupem několika století uvědomit si, že všechna pochybení nelze jednoduše svalit pouze na moc soudní.

Na rozdíl od anglických právníků, kteří hledali všechny možné argumenty jen aby mohli vyhovět své vládkyni a přitom si ani nestačili všimnout, že ona sama není z jejich pomoci příliš šťastná, zastánci obžalované argumentovali zejména tvrzením, že skotská královna podléhala jen právu mezinárodnímu a nikoli právu anglickému. Konečná analýza tohoto argumentu ukazuje, že nešlo o nějakou maličernost, a že je v něm zahrnut solidní základ pro obhajobu. Výklad tohoto tvrzení můžeme nalézt v knize Jeana Hotmana (jmenován doktorem práv v Oxfordu ve stejném roce jako Gentili), která pojednává o právech vyslanců a osvětluje výše uvedené argument. Na příkladu vyslance Španělska, Bernardina z Mendozy, který nepřestal proti Alžbětě konspirovat, zkoumal Jean Hotman argument odvozený z nadvlády mezinárodního práva. Jeho výklad umožňuje posoudit způsob obhajoby přijatý právníky Marie Stuartovny v celém rozsahu. Hotman píše: „Dříve byl činěn rozdíl mezi tím, zda byla dána toliko rada na plánované spiknutí, bez samotného provedení nebo zda byl tento čin dokonán. Mezinárodní právo, podle kterého by měli být vyslanci souzeni, nestaví trestný čin spáchaný na roveň trestnému činu plánovanému tak, jak to činí národní právo v některých zemích a netrestá pouhou myšlenku, stejně tak jako zločin vlastizrady (lese-majesté), jehož se dopustili poddaní. Vlastizradou se navíc rozumí zločin, který je spáchán poddanými proti suverénu.“¹²⁾

V roce 1587 se v Oxfordu objevila latinská práce pod titulem „De legato et absoluto principe perduellionis reo“, která se zabývá otázkou, zda může být vyslanec ne-

¹²⁾ NYS, E., předmluva k vydání Gentiliho *De legationibus libri tres*, Carnegie Endowment for International Peace, New York 1924, str. 23a.

bo samotný vládce odsouzen k smrti, nachází-li se na cizím území a osnuje-li tam spiknutí proti životu místního vládce nebo proti bezpečnosti daného politického společenství. Autor citované práce se vyslovuje pro přijetí kladného řešení. Angličtí právní historici se všeobecně domnívají, že práce pochází z pera jednoho ze dvou nových nositelů titulu doktor práv Oxfordské university a že všechny indicie nasvědčují tomu, že je jím Alberico Gentili.

Obdobný názor vyjádřil Gentili i ve své další práci z roku 1607. Na cizím území je podle něj každý podroben moci místního vládce. Výjimku nepřipouští ani ve prospěch cizího vládce. Kromě toho podporoval Gentili zásadu, že oficiální zástupce státu je mimo vlastní území pouhou soukromou osobou (*Magistratus extra territorium privatus est*).¹³⁾

Otázky obchodujícího státu si Gentili okrajově všimá v práci „De legationibus libri tres“. Zajímavé je, že v tomto případě není na cizí vládce zdaleka tak přísný, jako je tomu v obou případech citovaných výše. Gentili si všimá nejen skutečnosti, že vládci uzavírali kontakty s poddanými jiných vládců, ale i toho, že se zapojovali do všech druhů soukromého podnikání. Pokud jde o podřizování států a jejich představitelů, považovaných Gentilem za pouhé soukromé osoby, místní jurisdikci, vyslovil autor citované práce názor, že by jim měla být zaručena výsada imunity z působnosti civilních předpisů tehdy, týká-li se jejich podnikání práv svrchovaného státu. „Neměli bychom brát v úvahu ani tak ty, kteří podnikají, jako spíše podnikání, kterým se zabývají, a osobu, kterou reprezentují. Ve skutečnosti jednají takoví vyslanci ve veřejné věci a jsou vybaveni zmocněním svého svrchovaného vládce ...“¹⁴⁾

Rozvoj kapitalistických výrobních sil uvnitř feudální společnosti přinesl s sebou změnu v pohledu na postavení vládce. Právní teorie začíná rozlišovat mezi případy, v nichž vládce jedná jako nositel svrchované moci na jedné straně nebo jako soukromá osoba na straně druhé, a stejně tak si všimá i otázky, zda je možno podrobit jej místní právní moci cizího panovníka.

Kde jinde mohl problém imunity vyvstat ve své téměř dnešní podobě dříve než v Holandsku, ve kterém kapitalistické výrobní vztahy převládly už v době, kdy většina „civilizovaného“ světa byla ovládána stále ještě feudálními vztahy.

Pochopitelně, že se tento problém nemohl neodrazit v právní literatuře tohoto období.

Případ, který je pro nás z tohoto hlediska nejzajímavější, se týkal spekulace s akciemi. Stalo se totiž, že mimořádný vyslanec vévody Šlesviku-Holštýnska v Haagu byl zapleten do značných finančních spekulací Tichomořské společnosti. Poté, co přišel o svůj majetek, byl svým věřitelem pohnán v roce 1720 před soud v Holandsku. Soud nařídil obstarání jeho osobního majetku kromě příslušenství legace, ale vyslanec si stěžoval u vlády na domnělé neoprávněné porušení své nedotknutelnosti a odmítl pravomoc místního soudu. Případ byl posléze vyřešen přátelskou cestou, bez přijetí jakéhokoliv oficiálního řešení. Případ tedy není zajímavý ani tak svým

¹³⁾ GENTILI, A., *In titulos Codicis „Si quis Imperatori maledixerit“, Ad legem Juliam maiestatis Disputationes decem*, Hannover 1607, str. 120.

¹⁴⁾ GENTILI, A., *De legationibus libri tres*, Kniha II, kap. X, Hannover 1594, str. 95, znovu vydáno Carnegie Endowment for International Peace, New York 1924.

obsahem jako výsledkem, neboť toto řešení by mohlo dokumentovat politickou povahu vládou přiznané imunity a zejména skutečnost, že imunita byla v této době skutečně přiznávána.

Celý příběh je pro nás významný také tím, že vyprovokoval bouřlivou diskusi a přivedl tehdejšího předsedu holandského Nejvyššího soudu k tomu, aby prozkoumal právní postavení diplomatických zástupců jak v trestním, tak v civilním soudním procesu. Tímto mužem nebyl nikdo jiný než Cornelius van Bynkershoek.

Nebudeme se zde zabývat celým problémem, jak jej Bynkershoek zpracoval, ale všimneme si pouze některých aspektů, které se bezprostředně dotýkají problematiky imunity. Otázka, zda může být suverén, který si přivodí finanční závazky v cizí zemi, souzen místním soudem, je choulostivá a měla by být pečlivě zvažována. Můžeme samozřejmě najít mnohé argumenty pro i proti.

Van Bynkershoek, který používá analogie s vyslanci, se přiklání k výlučnému vynětí (kapitola III). Ve výjimečných případech připouští právo vypovězení a dokonce násilného vysídlení, ne však uvěznění. Co se týče zboží, které patří svrchovanému vládci, jde o jiný případ (kapitola IV). Stejně jako každý soukromý majetek nacházející se v zemi, může být podle Bynkershoeka za dohledu soudce zastaven a prodán. Nechejme však mluvit samotného van Bynkershoeka: „jsou tací, kteří se domnívají, že moc vládců na jejich vlastním území je taková, že kdokoli je uvnitř hranic, je považován za jejich poddaného a že tato zásada platí tak striktně, že dokonce králové, nacházejí-li se v cizí zemi, ztrácejí práva svrchovaných vládců, a tak by na ně mělo být pohlíženo jako na soukromé občany a měli by žít podle práv a obyčejů místa, v němž se nacházejí. Poněvadž je to samozřejmě předpokládaná a nezbytná podmínka pro vstup do cizí země, není ani řečeno, že je možný nějaký jiný postup“.

„Že císař sám v císařství jiného je jako soukromník připomínal s citací autorit Arthur Duck ve své práci „De usu et auctoribus juris civilis“, II. 5, no. 9; a že princové na území jiných jsou podřízeni jurisdikci soudu stejně jako soukromí občané, uváděl s odvoláním se na autority Moller ve svém „Semestris“, IV. 20, no. 2. Toto je navíc v podstatě názorem Richarda Zouche v jeho „De iure feciali inter gentes“, část II, oddíl 2, ot. 6, který uvádí dva nebo tři příklady princů, kteří byli odsouzeni v cizí zemi. Ale já vůbec nevidím důvod, proč by princ v dominiu jiného nemohl vykonávat práva svrchovanosti, jak jsou nazývána, pokud jde o jeho vlastní vládcovskou moc ...“

„Nyní prozkoumejme blíže případ prince, který byť svobodný a nezávislý, vstoupil nicméně do dominia jiného, buď, aby vedl jednání, o která se v jiném případě obecně starají vyslanci, jako ta, jež se týkají smluv, obchodních vztahů a jiných záležitostí tohoto druhu, anebo, aby uvedl do pořádku soudní proces, do kterého se zapojil nebo aby se naučil z politiky druhé země něco, co by mohl přijmout ve své vlastní zemi nebo pouze pro rozptýlení. Ale ať už je důvod jeho návštěvy jakýkoli, nikdo nebude tvrdit, že odešel se záměrem podřídit se moci druhého a stát se poddaným změnou sídla.“¹⁵⁾

¹⁵⁾ BYNKERSHOEK, *De foro legatorum, tam in causa civili, quam criminali liber Singularis*, překlad díla vydaného v roce 1721, Carnegie Endowment for International Peace, London 1946, Caput III, Princeps in alterius Imperio quo, jure censeatur, quod ad forum competens, str. 15, 17. Dále jen „BYNKERSHOEK, *De foro legatorum*.“

V další hlavě se Bynkershoek zabývá, jak je patrné z jejího názvu, vzájemným vztahem obstavení majetku cizího prince a pravomoci místního soudu. „Mluvil jsem o vládčích, mluvíme nyní o jejich majetku. A je nezbytné o tom mluvit, protože nejen ve vztahu k našim osobám, ale také pokud jde o náš majetek, podléháme jurisdikci soudce v místě, kde je náš majetek; a protože jsme takto podrobeni, náš majetek může být obstaven a my tam můžeme být žalováni. Poněvadž tato praxe v civilních případech mezi soukromými osobami převládá všude, kde jsou obstavení častá, nevidím žádný důvod, proč by neměla převládat když jde o majetek cizích princů. Dokonce kdybychom se zdrželi zadržení prince z důvodu nedotknutelnosti jeho osoby, kdo by mohl říci, že majetek prince v cizí zemi je stejně nedotknutelný? Praxi národů bylo potvrzeno, že s majetkem, který pro sebe princ koupil v dominiu druhého nebo získal jeho dědictvím nebo jakýmkoli jiným způsobem, bude nakládáno právě tak jako s majetkem soukromých osob a bude ve stejném stupni podřízen břemenům a daním. Protože majetek je věc, vystavuje se všem odpovědnostem podřízení bez výjimky. Avšak řeknete-li, že koně a psi římského císaře a dokonce majetek menší hodnoty než ten, o němž bylo hovořeno dříve, je také nedotknutelný, zavdáte podnět k smíchu a vtipům a nedostanete vážnou odpověď, neřku-li, že se mi nezdá, že by nedotknutelnost, která je tak energicky zdůrazňována v diskusích o vyslancích, poskytovala dostatečně dobrý důvod k tomu, aby byli vyňati z jurisdikce toho, v jehož zemi zůstávají ...“.

... „Jednotnost však neexistuje pokud jde o majetek cizích princů. Souhlasím s Hilligerem v jeho komentářích Doncana, Kniha XVII, kap. 17 A, když říká: „Pokud jde o majetek, dokonce má-li ten, jenž jej vlastní, nadřazené postavení, je podřízen jurisdikci podřízené osoby a tradice je v tomto ohledu taková, že je podřízený každý, i když má vynikající postavení královské důstojnosti. Označuje jej jako podřízeného ve vztahu k soudnímu řízení a k tomu výkonu rozhodnutí, které snad soudce vydal v případě majetku pod jeho jurisdikcí, ať už movitého nebo nemovitého, nebo peněz, ať už jsou dluženy z jakéhokoli důvodu. Každopádně, když se řídíte mnou, taková je má interpretace.“¹⁶⁾

Na rozdíl od A. Gentiliho, který imunitu přiznával v případě obchodování i vyslancům a jiným zástupcům cizího svrchovaného vládce obchodujícím v zájmu tohoto vládce, a který kromě toho tvrdil, že v případě, kdy se samotný svrchovaný vládce nachází na cizím území, ztrácí atributy svrchovanosti a je plně podřízen moci místního vládce, zastává Van Bynkershoek v obou případech zcela odlišný názor. Podle jeho mínění by svrchovaní vládcí měli požívat výsad plynoucích z jejich svrchovanosti vždy, kromě případů, kdy se zabývají na cizím území obchodní a jí podobnou činností.

Přestože dospěl Van Bynkershoek k závěru, že zboží a majetek svrchovaného vládce, ať již je získán jakkoli, ať má veřejný nebo soukromý charakter, jsou podřízeny pravomoci místního soudce, musel připustit, že samotné státy řešily spory tohoto druhu jinak, než jak to on sám považoval za spravedlivé. Ve zde již citované

¹⁶⁾ BYNKERSHOEK, *De foro legatorum*, Caput IV, Principis bona in alterius Imperio, an per arrestum forum tributant.

práci Van Bynkershoek píše: „Státy často vydávaly výnosy, které se zdály být v zájmu státu, i když poškozovaly vlastní poddané. V tomto spojení cituji následující případ: V roce 1668 obstavili jistí soukromí věřitelé krále Španělska tři válečné lodě tohoto království, které vpluly jistého dne do přístavu ve Vlissingenu. Na protest španělského vyslance však Generální stavby 12. prosince 1668 rozhodly, že stavové Zealandu dohlédnou na to, aby lodě byly neprodleně propuštěny. Královna Španělska měla být podle tohoto rozhodnutí současně písemně požádána, aby učinila věci své osobní odpovědnosti, že nároky věřitelů, jež jsou v nejvyšším stupni spravedlivé, budou uspokojeny. V opačném případě by bylo nezbytné připustit represálie, o které bylo úpěnlivě žádáno. Viz Aitzema, kniha XLVIII, str. 1033 an. A vskutku nesmí být přičítáno strachu, ale pouze soucitu, že v roce 1654 věřitelé hraběnky Falcké, která zde bývala známa jako česká královna, nebyli s to získat od stavů a soudů Holandska souhlas na zahrnutí jejího majetku do příkazů obstavení, jak sám Aitzema uvádí v knize XXXIV, str. 76.“¹⁷⁾

Jak je vidět, považoval sám Bynkershoek shora citované případy, kdy imunita byla přiznána, spíše za výjimku než za pravidlo. Příklad neúspěšného pokusu o obstavení španělských válečných lodí z roku 1668 popisovaný zde Bynkershoekem považoval např. Boguslavskij, který je jinak nyní sám příznivcem doktríny imunity restriktivní, za první známý případ přiznání imunity cizího státu a jeho majetku soudem.¹⁸⁾ Jak však vidíme z citace, imunita nebyla přiznána soudem, ale zákonodárným sborem.

Dlužno také podotknout, že stejným způsobem by v současné době postupovaly i soudy zemí, které vycházejí z učení o omezené (restriktivní) imunitě. Imunita by byla přiznána, neboť v daném případě šlo o válečné lodě, což je nepochybně majetek státu sloužící k uplatnění vrchnostenských funkcí a vynětí vojsk procházejících přes území jiného státu s jeho souhlasem, stejně jako válečných lodí kotvících v cizích přístavech, bylo mezinárodním právem obyčejovým nepochybně uznáváno již tehdy a nebylo-li vynětí z pravomoci cizího státu přiznáno mezinárodním obyčejovým právem, bylo jistě uznáváno přinejmenším jako pravidlo mezinárodní zdvořilosti. Ze samotného Bynkershoekova výkladu se dá pak ještě soudit, že připouští, že imunita mohla být přiznána i z obav před případným konfliktem se Španělskem v případě, že by spor byl rozhodnut jinak. Uvedený spor by mohl rovněž svědčit o skutečnosti, že už tenkrát rozhodující úlohu při přiznávání imunity sehrály politické důvody. Ty ostatně sehrály významnou úlohu i v mnoha pozdějších případech. Někdy to bylo ve prospěch imunity absolutní, jindy, zejména později, ve prospěch imunity restriktivní. V současné době podle našeho názoru byly politické aspekty poněkud zatlačeny do pozadí a převládají spíše aspekty ekonomické.

Pozoruhodný názor na řešení otázek spjatých s imunitou státu a jeho majetku můžeme nalézt rovněž u Ch. Wolffa, jehož práce vynikají zejména svou konsistentí. Ostatně není to nic divného, vždyť Wolff byl především matematikem.

Ch. Wolff rozlišuje mezi smlouvami, které byly uzavřeny pro veřejné blaho, a jinými dohodami. „Jestliže se nositelé svrchované moci“, píše Wolff, „například krá-

17) BYNKERSHOEK, *De foro legatorum*, Caput IV, str. 23.

18) BOGUSLAVSKIJ, M. M., *Immunitet gosudarstva*, Moskva 1962, str. 25.

lové, dohodnou spolu o nějaké soukromé záležitosti nebo o věci dotýkající se jejich osobního prospěchu nebo dokonce uzavírají-li nositelé svrchované moci ujednání s cizími soukromými osobami, toto ujednání není smlouvou“. Za smlouvu je v tomto případě s největší pravděpodobností považována mezinárodní smlouva. Tak to alespoň vyplývá z dalšího výkladu, ve kterém Wolff píše: že proto, aby jakákoli smlouva či dohoda mohla být považována za takovou smlouvu, musí být splněny dvě základní podmínky: „U smlouvy je samozřejmě požadováno, aby obě strany byly nositeli svrchované moci a aby daný předmět právního vztahu, o němž je uzavřena smlouva, ovlivňoval veřejné blaho. Nebude-li splněna jedna z podmínek, pak nepůjde o smlouvu, ale o soukromé ujednání. Tak kdyby se nějaký král dohodl s nějakým princem na zaslání určitého množství vína za určitou cenu, půjde o soukromé ujednání.“ V úvahu by zde měly být brány rozdíly, které existují mezi královskými akty panovníka a jeho akty soukromými, neboť pokud jde o jeho soukromé jednání, je na krále pohlíženo jako na soukromou osobu, která nepoživá žádná jiná práva než jaká mají všechny ostatní soukromé osoby. Stejně tak, jestliže některý král uzavře kontrakt s nějakými poddanými jiného o tom, že mohou přivést na jeho území nějaké zboží, je to soukromé ujednání, ačkoli bylo uzavřeno pro veřejný prospěch.“¹⁹⁾

Wolffova koncepce formálně právního dělení, která rozlišuje mezi případy, kdy stát jedná jakožto subjekt mezinárodního práva veřejného, se všemi privilegii vycházejícími z tohoto postavení a případy, kdy vstupuje do občanskoprávních vztahů, je i dnes podle našeho názoru zřejmě nejlepším řešením této otázky. Bylo by totiž jedině logické, kdyby imunita, jakožto institut mezinárodního práva veřejného, byla přiznávána státům pouze ve vztazích spravovaných tímto právem od samého začátku.

E. de Vattel, jehož práce vycházela z Wolffovy „*Jus naturae methodo scientifica pertractatum*“, se problematikou obchodujícího svrchovaného vládce rovněž zabýval, i když opět jen okrajově. Zmínit se o některých jeho názorech na zkoumanou otázku, uvedených v práci „*Le Droit des Gens ou principes de la Loi Naturelle, appliqués à la Conduite et aux Affaires des Nations et des Souverains*“, však považuji za vhodné už i jen z toho důvodu, že se jedná o jedno z děl, která bezmála sto let ovlivňovala politiku zejména evropských států a jehož stopy lze ještě dnes nalézt ve Spojených státech amerických (koncepce lidských práv, pohled na otázku svrchovanosti ...).

Problematicou, která má úzký vztah k otázkám imunity, se zabývá Vattel hned na několika místech této své práce. V paragrafu 213 pojednává o soukromých kontraktech suveréna. „Sliby, dohody a všechny soukromé kontrakty suveréna jsou při-

¹⁹⁾ WOLFF, CH., *Jus Gentium Methodo Scientifica Pertractatum*, (Frankfurt a Lipsko 1764), Publikace Carnegie Endowment for International Peace, Oxford 1934, kapitola IV, De pactis privatis summarum potestatum, par. 373.

„...It is required for a treaty, of course, both that the parties should be sovereign powers, and that the subject matter concerning which the stipulation is made should affect public good ... Likewise, if some King makes contract with some subjects of another, that they may bring certain goods into his territory, this is a private stipulation, although entered into for public advantage. Srov. též par. 284, část 8, *Jus nat.*

rozeň podřízeny stejným pravidlům jako kontrakty soukromých osob. Jestliže při nich vznikají spory, odpovídá stejné postavení suveréna, uslechtilosti cítění, jež jej charakterizuje a jeho láska ke spravedlnosti, aby je nechal rozhodnout soudním tribunálům tohoto státu. Toto je praxe všech civilizovaných států, která je ovládána vžitými zákony“.²⁰⁾

V dalším paragrafu téže knihy rozebírá Vattel otázku kontraktů, které suverén uzavřel se soukromými osobami jménem státu. Dohody a kontrakty, které uzavřel suverén jménem státu při výkonu své oficiální funkce se soukromými osobami, mají být řízeny pravidly platnými pro veřejné smlouvy. Jestliže uzavře suverén kontrakt s osobami, které nejsou jeho poddanými, ať už jsou to soukromé osoby nebo národy nebo jiný suverén, pak práva stran jsou v každém případě stejná. Stejná práva mají strany i v případě, že soukromá osoba, se kterou suverén uzavřel kontrakt, je jeho poddaným, avšak s jedním rozdílem, který se týká způsobu rozhodování sporů vzniknuvších z kontraktů. Takovýto jednotlivec je povinen předložit svůj nárok k posouzení soudu svého státu.

Suverén může prohlásit za neplatný kontrakt, jestliže je v rozporu s veřejným blahem. Může se tak stát buď z důvodu, který činí dokonce veřejnou smlouvu neplatnou, zejména proto, že je škodlivá pro stát nebo na základě principu eminent domaine, který suverénovi dovoluje disponovat majetkem občanů v zájmu společného dobra.²¹⁾

FORMOVÁNÍ NOVODOBÉ DOKTRÍNY – PRVNÍ POLOVINA DEVATENÁCTÉHO STOLETÍ AŽ 1. SVĚTOVÁ VÁLKA

Doktrínu státní imunity jako takovou začínají soudy formulovat teprve v devatenáctém století. Prvním známým případem, který sloužil zároveň jako precedent, bylo přiznání imunity soudem USA ve věci *The Schooner Exchange v. McFaddon & Moore*. Vzhledem ke skutečnosti, že tento případ bývá většinou právních teoretiků považován za první právní vyjádření doktríny absolutní imunity, zmíníme se o některých okolnostech, které mohly mít vliv na rozhodování soudu, a to ať už přímo nebo nepřímo.

Předmětem sporu byla loď, jejímiž původními majiteli byli dva občané USA. Na své plavbě z Baltimoru do San Sebastianu byla roku 1810 na základě Rambouilletova dekretu, jímž Napoleon vyhlásil kontinentální blokádu, zabavena francouzskými námořními silami a v přístavu Bayonne přeměněna na válečnou loď Balaou nebo veřejnou loď č. 5. Rambouilletův dekret nařizoval zabavit každou loď, která se při své plavbě na evropský kontinent zastavila v Anglii. Po neúspěchu u Trafalgaru (21. 10. 1805), kde Francie ztratila jakoukoli možnost bojovat s Anglií na moři, se

²⁰⁾ VATTEL, E. DE, *Le Droit des Gens ou Principes de la Loi Naturelle, appliqués à la Conduite et aux Affaires des Nations et des Souverains*, překlad vydání z roku 1758, vydáno Carnegie Institution of Washington, Washington 1916, Kniha II, kapitola XIV, § 213, str. 186. Dále jen „VATTEL, Droit des Gens“.

²¹⁾ Srov. VATTEL, op. cit. sub 13, par. 214.

Napoleon snažil zničit Anglii hospodářsky, a proto se rozhodl uzavřít jí přístup na evropské trhy. Veškeré anglické zboží nalezené na území Francie a spojeneckých států bylo konfiskováno. Pochopitelně, že jediná cesta, kterou se zboží mohlo na evropský kontinent dostat, vedla po moři. Proto tak přísná opatření vůči lodím, které připlouvaly z anglických přístavů.

Když byla loď pod svým novým jménem Balaou číslo 5 nucena následkem nepříznivého počasí zakotvit v srpnu 1811 ve Filadelfii, její původní majitelé nelenili a obrátili se na okresní soud (District court), aby se domohli svých práv.

Okresní soud, aniž by se zabýval vlastnickými poměry, odmítl žalobu s odůvodněním, že zmíněná loď nepodléhá jakožto veřejná válečná loď spřáteleného státu soudní pravomoci amerických soudů. Stejně tak americkým soudům nepřisluší zkoumat otázku vlastnického titulu suveréna k lodi. Obvodní odvolací soud (*Circuit court of Appeal*) změnil rozhodnutí soudu první instance, nicméně nejvyšší soud obnovil rozsudek prvního soudu. Předseda nejvyššího soudu Marshall, který spor v konečné instanci rozhodoval, založil svůj výrok na tezi, že národní jurisdikce je uvnitř vlastního území nutně výlučná a absolutní, i když existují případy, ve kterých „se má za to, že se každý suverén zříká výkonu části této úplně a výlučné územní pravomoci, o níž je prohlášeno, že je atributem každého národa“. Výjimky, při kterých se stát vzdává dobrovolně výkonu své územní pravomoci, byly podle něj tři. Imunita, která byla přiznána lodi Balaou, měla podle názoru soudce Marshalla stejný charakter jako imunita poskytovaná cizím vyslancům. Další výjimka se týkala nemožnosti zadržení a uvalení vazby na osobu cizího suveréna a třetí bylo mlčky učiněné vzdání se územní pravomoci v případech, kdy je vojskům cizího vládce přiznáno právo průchodu přes vlastní území:²²⁾

Odověď na otázku, co vedlo Nejvyšší soud USA k tomu, že rozhodl v případě lodi Exchange, jejíž získání Francií bylo flagrantním porušením mezinárodního práva, ve prospěch Francie a nikoli vlastních občanů, je třeba hledat jinde než v právu. Musíme vzít v úvahu spíše konkrétní politické poměry tehdejší doby, zejména vzájemné vztahy USA, Anglie a Francie.

Po válce v letech 1775 – 1783 se Anglie ještě dlouho nesmířila se ztrátou svých kolonií v Americe a stále doufala, že nad nimi obnoví svou bývalou moc. Prováděla vůči mladé republice nepřátelskou politiku, zdržovala zejména odchod svých vojsk ze severozápadních základů. Kromě toho odmítala uznat za americkou Louisianu, kterou USA koupily od Francie. Za napoleonských válek vznikly ve vztazích mezi Anglií a USA další záležitosti ke konfliktům. V roce 1810 byl v USA vydán zákon, který dovozoval obchod s Francií a zakazoval obchod s Anglií. I přes zabavení několika amerických lodí Francií nebyly škody způsobené USA ničím ve srovnání se škodami, které jí způsobila anglická blokáda francouzských přístavů. Angličané zabavovali americké lodě i s náklady, násilím odvlékali z amerických plavidel námořníky, které obviňovali z dezertace z britského loďstva a nutili je sloužit na anglických lodích. Politika Anglie, která působila konfiskacemi plavidel a nákladů Spojeným

²²⁾ Viz. U.S. Supreme Court Reports, sv. VII, str. 287-297, vydáno Lawyers Cooperative Publishing co. 1882. Srov. rovněž PITT COBBET, *Cases on International Law*, 6th edition, London 1947, str. 278-282.

státům citelné hmotné škody a ohrožovala rovněž státní svrchovanost této země, vyvolávala velkou nelibost. V červnu 1812 vyhlásily proto USA Anglii válku.²³⁾

Ve světle těchto historických událostí by jiné rozhodnutí Nejvyššího soudu USA bylo pravděpodobně politicky nepřijatelné a tudíž nemožné. Bylo by jen zajímavé vědět, zda byla Johnu McFaddonovi a jeho partnerovi nějakým způsobem kompenzována utrpená škoda, například vládou USA.²⁴⁾

První anglické případy, ve kterých byla přiznána imunita cizího státu resp. jeho majetku, se rovněž týkaly lodí. Soudy, které odmítly vlastní jurisdikci, bylo argumentováno mimo jiné tak, že cizí státy, zosobněné svými svrchovanými vládci, jsou svrchované a nezávislé a že pohnat je k soudu by mohlo urazit jejich královskou důstojnost. Na těchto prvních kauzách je kromě toho ještě zajímavá skutečnost, že ve výročních soudů byla imunita přiznávána výlučně jednání veřejnoprávní povahy.²⁵⁾

Je tomu tak i v klasickém rozhodnutí v případě *Parlement Belge*.²⁶⁾ Lord Brett se v něm odvolává na zásadu absolutní nezávislosti každé svrchované autority a na mezinárodní zdvořilost, z nichž vyplývá povinnost každého svrchovaného státu odmítnout výkon pravomoci nad osobami suverénů nebo vyslanců druhých států, nebo nad veřejným majetkem státu určeným k veřejnému užití.

Rovněž Brett, stejně jako Marshall v případě *The Schooner Exchange*, vychází z výlučné územní jurisdikce.²⁷⁾

Období 1880-1918 můžeme považovat za kulminační bod největší expanze v přiznávání jurisdikční imunity cizím státům. Imunita byla přiznávána státům bez jakéhokoli omezení ve své „absolutní“ podobě. Výjimkou jsou v tomto období pouze rozhodnutí italských a belgických soudů, které rozlišují mezi jednáním veřejné povahy (*actes de puissance publique*) a jednáním soukromoprávním (*actes de gestion privée*). Imunitu přiznávají pouze veřejnoprávnímu jednání druhého státu. Tento způsob přiznávání imunity byl později označen jako doktrína „omezené nebo funkční či restriktivní imunity“ a má svůj původ ve francouzské administrativně právní koncepci. Po revoluci v roce 1789 byly ve Francii zřízeny dva paralelní systé-

²³⁾ *The World Almanac and Book of Facts* z roku 1987, vydán v New Yorku v roce 1987, str. 475, uvádí tři příčiny, které vedly k vyhlášení války Anglii:

1. Konfiskace lodí obchodujících s Francií.

2. Čtyři tisíce zadržených a naturalizovaných námořníků do roku 1810.

3. Skutečnost, že Britové vyzbrojili Indiány, kteří podnikali nájezdy na západní hranice USA.

Kromě těchto důvodů vedl USA k tomuto kroku bezpochyby i důvod čtvrtý, a to nejdůležitější. Tímto důvodem bylo právě oslabení Británie v důsledku války s Francií.

²⁴⁾ Srov. BADR, G. M., *State Immunity*, str. 14.

²⁵⁾ Tak např. v případě *De Haber v. The Queen* od Portugal (1851), Lord Campbell říká: „In the first place, it is quite certain upon general principles ...that an action cannot be maintained in any English court against a foreign potentate for anything done or omitted to be done by him in his public capacity as representative of the nation of which he is the head and that no English court has jurisdiction to entertain any complaints against him in that capacity ... To cite a foreign potentate in a municipal court for any complaint against him in his public capacity, is contrary to the law of nations, and insult which he is entitled to resent.“ (1851) 17 QB, str. 206-207.

²⁶⁾ PITT COBETT, *Cases*, str. 283-285.

²⁷⁾ „The principle ... is that as a consequence of the absolute independence of every sovereign authority, and of international comity which induces every sovereign State, each and every one declines to exercise by means of its courts any of its territorial jurisdiction or over the person of any sovereign or ambassador of any other State or over the public property of any State which is destined to public use, or over the property of any ambassador though such sovereign, ambassador or property be within its territory, and therefore byt for common agreement, subject to its jurisdiction.“ (1880) 5 PD, str. 213-215.

my soudů, civilní a správní. Z praktických důvodů mají stejné postavení a není mezi nimi postavení podřízenosti, jsou na sobě nezávislé. Zjednodušeně můžeme říci, že civilní soudy byly kompetentní rozhodovat spory mezi soukromými osobami, zatímco správní soudy rozhodovaly spory, v nichž jako jedna ze stran vystupoval stát a jako druhá soukromá osoba. Tento systém neměl sice přesný protějšek v Anglii či USA, stal se však vzorem správního soudnictví v mnoha evropských zemích, ve kterých převažoval kontinentální právní systém.

Patrně není zcela náhodná ani skutečnost, že státy, v jejichž soudech můžeme pozorovat i rozvoj doktríny restriktivní imunity, jsou zejména ty, ve kterých byla přijata obdobná koncepce jako ve Francii²⁸⁾ a které zřídily podle jejího vzoru správní soudnictví.^{29),30)} Francouzskému typu správního práva je vlastní dělení případů na ty, v nichž stát vykonává svou veřejnou moc (spory, jež vznikají v těchto případech, patří do kompetence správních soudů), a případů, kdy stát vystupuje jakožto soukromá osoba, to znamená nikoli jako subjekt veřejnoprávní (spory vznikající v těchto případech rozhoduje běžný civilní soud).

Rovněž majetek státu je podle francouzského správního práva rozdělen do dvou skupin. Za veřejný majetek jsou považovány veřejné cesty, splavné řeky, mořské břehy atd. a nakládání s ním je upraveno pravidly správního práva. Za soukromý majetek jsou pokládány země a struktury, které jsou řízeny státem a využívány pro obchodní a průmyslové účely. Stát tento majetek vlastní jakožto soukromník. Právní otázky, které se tohoto majetku týkají, jsou zpravidla upraveny občanským (soukromým) právem a rozhodují o nich civilní soudy. „Ovlivněny koncepcí správního práva francouzského typu, začaly se soudy mnoha evropských států zabývat už na přelomu století kritickou analýzou doktríny svrchované imunity“ píše J. M. Sweeney. „Dospěly přitom k závěru, že ne všechny akty cizího státu musí být považovány za akty svrchovaného charakteru.“³¹⁾ Ve stejné době, kdy italské a belgické soudy odmítají přiznávat imunitu cizím státům ve své absolutní podobě, objevuje se celá řada článků, které takového jednání podporují a snaží se na podporu takovéhoho přístupu přinést dostatečně pádné argumenty.³²⁾

ZÁVĚR

Z historického hlediska bývá pravidlo o imunitě státu považováno za pozůstatek z časů, kdy byly prakticky všechny státy ovládány autokratickými vládci, jimž byly přiznávány atributy svrchovanosti a kteří v pravém slova smyslu zosobňovali stát – „L'Etat, c'est moi“. V tomto období, charakterizovaném přežíváním podstaty feudálního řádu, snaha o výkon moci jedním suverénem nad druhým nevyhnutelně znamenala buď nadřazenost silnějšího z nich nebo aktivní nepřátelství přibližně stejně silných svrchovaných vládců.

²⁸⁾ K organizaci správního soudnictví francouzského srov. zejm. HOETZEL, J., *Československé správní právo*, část všeobecná, Praha 1937, str. 376 an.

²⁹⁾ Pokud jde o vývoj českého správního soudnictví srov. např. WEYR, F., *Soustava československého práva státního*, II. vydání, Praha 1924, str. 329 an.

³⁰⁾ K pojmu a vývoji správního soudnictví v moderní české literatuře viz zvláště HENDRYCH, D. a kol., *Správní právo – obecná část*, Praha 1994, str. 238 an.

³¹⁾ SWEENEY, J. M., OLIVER, C. T., LEECH, N. E., *The International Legal System*, 3. vydání, New York 1988, str. 346-347.

³²⁾ Srov. např. ŽOUREK, J., *Vynětí státu*, str. 39 a násl.

Vzhledem k tomu, že státy byly ztotožněny se svými svrchovanými vládci a vztahy mezi nimi byly do značné míry osobními vztahy jednotlivců, mohlo být mírové soužití zachováno pouze v případech, že se jednotliví suverénní budou vzájemně respektovat. Vzájemné uznávání bylo založeno především na zdvořilosti. Jestliže by svrchovaný vládce, který se nacházel na území cizího státu, byl podřízen jurisdikci přijímacího státu, mohly by zájmy jeho vlastního státu být snadno ohroženy právě v důsledku takového nepříznivého postavení suveréna v cizím státě. Ostatně jak bylo uvedeno výše, požadavek na zachování určitých pravidel ve vzájemných vztazích mezi feudálními vládci byl vyjádřen v právní zásadě pocházející z pera Bartola ze Sassoferrata, že rovný nad rovným nemá moci (*par in parem non habet imperium*).

I když zná historie ne jeden příklad, kdy tato zásada nebyla ve vzájemných vztazích svrchovaných vládců respektována – patrně nejvíce diskutovaným případem bylo odsouzení a poprava Marie Stuartovny (18. 2. 1587), o níž se rovněž v tomto článku dosti obsáhle zmiňujeme, lze říci, že ve velké většině případů byly vztahy mezi panovníky, a to i zásluhou imunity, civilizovanější. V tomto konkrétním případě však při výběru práva a jeho interpretaci sehrály pravděpodobně rozhodující úlohu politické důvody a dost možná i osobní antipatie.

Praktická potřeba udržování vzájemných mezinárodních vztahů existuje i v dnešní době. Přátelské vztahy by bezpochyby byly narušeny, kdyby se soudy jednoho státu pokoušely vykonávat neohrazenou jurisdikci nad jiným státem.

Pravidlo imunity je i v současné době považováno za jedno ze základních pravidel mezinárodního práva. Jako jedna ze zásad soudobého mezinárodního práva se začalo formulovat z imunity přiznávané na základě zdvořilosti svrchovaným vládcům v cizích státech. Během devatenáctého století se ze zdvořilosti obyčejové, na jejímž základě byla imunita poskytována panovníkům, nelze však vyloučit ani názor, že už nešlo o pouhou mezinárodní zdvořilost (*comitas gentium*), ale o mezinárodní obyčej, zformovala imunita svrchovaného státu, a to jako obyčejové pravidlo mezinárodního práva.

Pravidlo imunity bylo zformulováno ve své dnešní podobě v období *laissez-faire*. Bernard Fensterwald,³³⁾ který si všímá této skutečnosti, uvádí, že dalekosáhlá pravidla absolutní imunity vznikala v době, kdy právníci nepředpokládali, že by se stát mohl nějak širěji zapojit do mezinárodního obchodu. Společně se stále častěji ingerencí státu do ekonomických vztahů na mezinárodním poli začínají již koncem 19. století sílit názory, že by imunita neměla být státům přiznávána v neohrazeném rozsahu.

Teoretické zdůvodnění státní imunity bývá mnohými autory odvozováno z tradičních koncepcí a předpokladů vlastních rozvoji klasického mezinárodního práva v průběhu 19. století.³⁴⁾ V tomto období byl stát všeobecně představován jako práv-

³³⁾ FENSTERWALD, B., *Sovereign Immunity and Soviet State Trading*, Harvard Law Review No. 4, Vol. 63 (1949-50), str. 614.

³⁴⁾ OPPENHEIM, L., *International Law*, 6th edition, 1947, str. 239-41. Oppenheim shrnul ortodoxní teoretické názory na svrchovanou imunitu v pojednání o původu imunity jakožto následku rovnosti států. Jeho závěry jsou následovné: Podle pravidla „*par in parem non habet imperium*“ – nemůže žádný stát uplatňovat jurisdikci nad druhým státem. Proto, třebaže státy mohou žalovat před cizími soudy, nemohou být zpravidla před nimi žalovány, jestliže se dobrovolně nepodřídí jurisdikci příslušného soudu ... I když se soudy někdy odvolávají na mezinárodní zdvořilost (*comity of nations*) jako na základ svého rozhodnutí, zásada imunity svrchovaných států z jurisdikce soudů jiných států musí být v dohodnutých mezích považována za pravidlo mezinárodního práva, jehož nedodržování má za následek vznik mezinárodněprávní odpovědnosti státu.

ní entita, která je oprávněna k specificky základním právům jako jsou právo absolutní svrchovanosti, úplné a výlučné územní jurisdikce, absolutní nezávislosti a právní rovnosti v rámci společenství států. Všechna absolutna byla současným vývojem poněkud relativizována a mnohdy se absolutní stalo obsoletním. Názory na rozsah imunity se různily a různí. Tento článek si jen kladl za cíl ukázat, že se argumenty ve prospěch jedné či druhé koncepce neobjevují pouze v posledních sto letech, ale mnohem dříve.

JURISDICTIONAL IMMUNITY, HISTORICAL PERSPEKTIVES

Summary

Trading State and its jurisdictional immunity are both topics that smell by some kind of modernity. There is, of course, among international jurists, well known Latin maxim of Bartolus de Sassoferrato „*non enim una civitas potest facere legem super alteram, quia par in parem non habet imperium*“, but then, as if the evolution had ended for at least centuries. Most of authors then refer to the famous decision of the U.S. Supreme Court in which Chief Justice Marshall in 1812 upheld absolute immunity in often cited dictum in *The Schooner Exchange v. McFaddon* and Moore. There is also famous and very often cited decision of Justice Phillimore in the case *Parlement Belge* from 1880. In the same way in which both American and British courts partisan absolute immunity, there is common knowledge of decisions in Italy and Belgium from the end of 19th century, in which on the other hand, we can face decline from the concept of absolute immunity. There are well known disputes between learned jurists from the break of centuries and we can find many interesting arguments for and against one or another approach.

Our article notices of opinions of renowned lawyers of slightly different period. It confronts opinions of jurists from 19th and 20th century with those of „fathers“ and perhaps „grandfathers“ of international law. It deals with views of successors of Bartolus and attempts to show how far are arguments used by contemporary lawyers original or where the modern legal doctrine continues in the thinking of its predecessors or in which areas there is still possible to follow quite elaborated arguments of classical lawyers.

There was remarkable evolution in opinions as concerns the sovereign or jurisdictional immunities. As we have mentioned it was not the revolution. The law is conservative to some extent and it often plays the role of stabilizing element in the society. What we are trying to show is gradual sorting of arguments submitted by partisans of restricted or unrestricted immunity of the sovereign ruler. The lesson we can get when exploring historical sources is surprisingly great. It concerns not only our narrow topic. As well as today, also in olden writings of Gentili, Zouche, Bynkershoek, Vattel or other authors of pre or post Grotius era, it is possible to discover attempts to find the best, detached answer to this question. We can also trace number of opinions made for purpose or even very apologetical ones. It is obvious that people did not change so much and times we live in can be different thanks to huge and remarkable technical revolution, but people, common features of human behaviour and various social cliché stay pretty same or very similar at least. Besides the ascertainment that lawyers behave in the similar way in face to face similar situations for centuries, there are also other curiosities. I did not discover America, but I have reminded to myself what was the level of legal thinking among these early new era lawyers. It is astonishing to learn that not only ancient Roman lawyers were excellent. We can feel strong continuation in the tradition of legal thinking also among jurists of 15th, 16th, 17th and 18th centuries. It was already modern legal thinking that can bear comparison with works of the best authors of our

time. Among all arguments we attempt to analyse, though in a very general way, special attention is given to the work of Ch. Wolff. His proposals could not only become guideline, and to be quite successful way of solving the issues connected with jurisdictional immunities even nowadays, but because of its internal coherence or consistence it can become lucid example of legal thinking. As such it can still serve as good example for generations of lawyers.